

doncs, figures reservades i distanciades que defugen la responsabilitat moral.

Aquest repàs breu a alguns dels temes importants de l'obra més recent de Zygmunt Bauman ens permet reconèixer, en primer lloc, que és possible que Bauman exageri les tendències que detecta en la societat. Segurament es poden trobar encara molts humans sedentaris, que no viuen vides completament «líquides». Al mateix temps, sembla que per a Bauman la postmodernitat obre només dues portes: la de l'oportunitat d'una vida moral autèntica i la del risc d'una societat de viatgers sense contacte moral. Sovint passa, però, que la realitat no escull ni una porta ni l'altra sinó que tira pel camí del mig, o per un altre encara no previst. D'altra banda, seguint la crítica que en fa el sociòleg alemany Hans Joas, la narrativa que ofereix Bauman sobre la modernitat i la postmodernitat pot acabar convertint-se en una nova metanarrativa teleològica (com les grans metanarratives modernes), que postula la superació irreversible i necessària d'una etapa històrica i el començament d'una de nova. En aquest sentit, el terme «modernitat líquida» presenta menys problemes que el de postmodernitat, si es té la cura d'afegir que no hi ha cap certesa que impossibiliti la tornada a una altra època de fonaments sòlids. Finalment, tampoc podem tenir la certesa que aquesta època de postmodernitat o modernitat líquida sigui vertaderament una època d'incerteses o sense valors fermes com postula Bauman. Si estudiéssim les opinions i els hàbits de la majoria dels ciutadans de les societats occidentals, potser trobaríem que, malgrat l'augment del sentiment de transitorietat, aquests expressen conviccions profundes, compartides i estables, com el rebuig a la

violència o el respecte a la vida. Aquests breus apunts crítics no impliquen que l'obra de Zygmunt Bauman sigui menys interessant o provocadora, o que se'n pugui prescindir. Ans al contrari: és un estímul per repensar la nostra societat i repensar les nostres relacions amb els altres, a més d'apuntar els camins que ha de seguir l'estudi sociològic avui. □

Nacionalisme sense complexos a l'institut

Carles Sirera Miralles

Història d'Espanya: què ensenyar? Debat al voltant de l'ensenyament de la història d'Espanya

Joan del Alcàzar, coord.

120 pp., 2002, Publicacions de la Universitat de València

El 29 de desembre del 2000 s'aprovà en Consell de Ministres el Reial Decret 3474/2000 amb la finalitat d'ampliar i modificar els continguts de l'assignatura Història d'Espanya de 2on de Batxillerat que havia fixat l'anterior decret 1178/1992. Pilar del Castillo aconseguia, així, culminar la fallida Reforma de les Humanitats que havia promogut la seva predecessora i el govern donava les primeres

mostres d'aquest nacionalisme espanyol sense complexos que està caracteritzant la legislatura de la majoria absoluta. Evidentment, aquest decret anava a provocar reaccions adverses i a obrir un debat al si del gremi d'historiadors, i una de les primeres mostres de discrepància van ser les jornades organitzades pel Servei de Formació Permanent de la Universitat de València el febrer del 2001 sota el títol «Història d'Espanya: què ensenyar?», el fruit de les quals és el llibre que, amb el mateix títol, ha estat publicat recentment.

El debat es va desenvolupar en tres sessions que corresponien a tres mesos, dues de les quals giraven entorn de «L'ensenyament de la història d'Espanya en el context polític actual» i estaven integrades per professors d'història contemporània de distintes universitats de l'Estat espanyol. La tercera de les mesos corresponia a l'enunciat de «L'ensenyament de la història d'Espanya al nostre país» i la formaven professors de secundària del País Valencià, a més de l'antic coordinador de l'examen d'història de la PAU de la Universitat d'Alacant. El llibre, encara que no de forma explícita, manté aquesta estructura en dos blocs: el constituït per les participacions dels professors universitaris, que tenen un discurs més teòric i, per tant, amb major rerefons polític, i el bloc dels professors d'institut que, en general, presenten un enfocament més pragmàtic i concret de la qüestió.

La primera ponència és la de Pedro Ruiz Torres, titulada «La supuesta reforma de las humanidades», que és un atac frontal al decret, el qual acusa de ser només una ampliació de temari, que ha passat de començar en el segle XVIII a incloure el jaciment d'Atapuerca, els ibers, la romanització... tot, fins arribar a l'euro, i que, per

contra, no ha suposat cap augment d'hores lectives, que continuen sent tres a la setmana, a més de proposar una visió de la història centralista i carregada de connotacions essencialistes sobre l'ésser d'Espanya. Una mica més moderada, i també més incisiva, és la intervenció de Ramón Villares, de la Universidade de Santiago de Compostela. Primer de tot, resalta que, mentre que en la resta d'Europa el debat sobre l'ensenyament de la història nacional ha respost a uns problemes morals referents a la formació de la consciència cívica, a Espanya aquest no es dirigeix de forma directa cap als fonaments polítics del sistema democràtic, sinó que s'està transformant en una lluita d'identitats legítimes, que pretén carregar sobre les esquenes dels professors d'institut la feina de ser els propagadors de la lleialtat constitucional. I, com el mateix autor reconeix, voler que la Història tinga una funció nacionalitzadora com la va tenir en el segle XIX no deixa de ser un anacronisme, ja que el sistema educatiu no pot ser un instrument eficaç de creació de la identitat i de la memòria col·lectiva en el segle de la indústria de l'oci i dels *mass media*. No es pot negar que un encontre de la Selecció Espanyola de Futbol desperta més fervor patriòtic que un comentari de text del *Manifiesto de Manzanares*, per molt que Cánovas fos un gran escriptor. És una llàstima que deixi per al final i tracte d'una forma breu i accelerada la idea de construir una història d'Espanya integrada, que permeta el coneixement en igual nivell d'importància de les distintes trajectòries històriques dels regnes que han configurat l'actual Estat espanyol, i que símbols com l'onze de setembre i l'arbre de Guernica siguin entesos per tots els ciutadans.

Una postura molt distinta és la que manté Guillermo Cortázar, professor de la UNED i diputat del PP que, com és lògic, és un decidit defensor de la reforma. La seua argumentació és una apel·lació constant a la Constitució de 1978 per tal de legitimar la reforma, que, com no deixa de repetir l'autor, té els seus fonaments en els valors recollits en la Carta Magna. En un segon nivell, Cortázar també posa l'èmfasi en el retorn a la història política i de les elits per tal d'abandonar definitivament la història «sociologista», que havia provocat la dissolució de l'eix cronològic i de la referència espacial.

En una línia menys política i més centrada en els problemes actuals de la disciplina històrica es troba la ponència d'Anna Maria Garcia Rovira, de la Universitat de Girona. Lamenta que en l'actual crisi de les humanitats, produïda per una hiperespecialització que sols ha comportat una miniaturització del coneixement, el debat tinga una càrrega ideològica que fa oblidar totes les implicacions que hi ha al darrere de l'ensenyament de la història: la funció de la memòria col·lectiva avui dia, la dificultat de comprendre la contingència i mutabilitat de les societats humanes per a una generació que s'ha criat sota la cultura del videoclip, l'escassa preparació intel·lectual dels diplomats en Magisteri que no utilitzen cap referència bibliogràfica més enllà del manual... L'autora acaba preguntant-se si no seria millor pensar ja a donar una Història d'Europa, o com a mínim, que l'estudi d'Història d'Espanya fos rigorós i englobàs la pluriculturalitat de la península per trencar així amb la inevitable equiparació entre Espanya i Castella.

Una de les aportacions més suggestives és la del professor Manuel Martí, de la

Universitat de València. Presenta un ampli recull de comentaris sobre la identitat nacional fets pels estudiants que cursaren amb ell una assignatura centrada en l'anàlisi de la construcció de la identitat nacional a partir dels treballs de Gellner i Hroch. En síntesi, es pot comprovar com qüestions que eren assumides de forma acrítica i residien en el pla afectiu i quotidià, un cop sotmeses a una crítica coherent i fonamentada provoquen una sana confusió i desconcert entre la majoria dels estudiants.

Lola Valverde, de la Euskal Herriko Unibersitatea, tanca el bloc dels professors universitaris. La seua intervenció porta el títol de «Reflexiones en torno al nacionalismo, la historia y la escuela nacional» i comença situant l'actual reforma com una resposta del nacionalisme espanyol a la confiança i agressivitat que la línia maximalista i independentista del PNV ha adquirit en els darrers anys. Després, fa una ràpida comparació entre el procés nacionalitzador de la III República i el de l'Espanya de la Restauració, que, com sempre que es fa aquesta comparació, acaba en èxit en el primer cas i en fracàs en el segon. També demana que es trenque d'una vegada amb la història nacional.

José Miguel Santacreu Soler, del Departament d'Humanitats Contemporànies de la Universitat d'Alacant, obre el segon bloc amb una anàlisi concreta i ponderada del nou programa d'Història. Crítica amb duresa que aquest haja sorgit d'una total desconexió entre legisladors i professors, i que el diàleg podria fer-se possible sense moltes dificultats a través d'Internet. Després, destaca que la principal queixa que presenten els professionals de l'ensenyament és la falta d'hores i la desmesurada

extensió del temari. Ell proposa una programació d'un any acadèmic amb molt de deteniment, i calcula que es disposa d'unes dues hores lectives per epígraf. Al final, hi adjunta els continguts del pla del 94 i els actuals, que entraran en vigència el curs 2003-04. La següent ponència és de les més rigoroses i completes, i correspon a Dolores Sánchez, de l'IES Ramon Llull. Fa un repàs dels dos models d'ensenyança que sempre han inspirat els reformadors espanyols: el francès, uniforme, centralitzat, estrictament tipificat i practicant d'un culte laic a l'Estat; i l'anglès, divers, autònom, amb criteris variables per homologar títols i respectuosos amb les creences individuals. La influència de les dues tendències es remunta a la Institución Libre de Enseñanza i la Escuela Moderna i fou una constant que interrompé el franquisme i es recuperà durant la Transició, moment en què començaren a sorgir reformes educatives que culminarien en la LOGSE. L'autora compara la professionalitat i la profunditat que caracteritzaren aquesta tasca, amb la superficialitat i autoritarisme amb què s'estan imposant les actuals reformes. Per concloure, es qüestiona si és possible parlar d'amor a la pàtria i al seu passat sense xovinisme.

Rosa Enguix, de l'IES de Massamagrell, i Joaquim Seró, de l'IES Ferrer i Guàrdia, comencen posant en relleu la incoherència que hi ha entre la LOGSE, partidària del currículum obert i el Decret d'Ensenyances Mínimes, que suposa tornar al temari tancat. També li retrauen que en lloc de potenciar la capacitat crítica i de pensament abstracte converteix l'assignatura en un exercici de memòria, que fomenta la confusió entre Estat i país, i que elimina apartats de l'anterior programa, com l'exili

i la repressió franquista. Tanca el llibre Robert Cerdà, de l'IES de Puçol, que desmunta l'informe de la Real Academia de la Historia que serví de base «científica» per a la Reforma. Posa en relleu l'absència d'una metodologia més elaborada que el simple «yo pienso...», els seus atacs contra els nacionalismes perifèrics, i la seua reacció ferotge contra la història estructuralista o sociologista i la defensa dels fets i la cronologia. Analitza els avantatges i inconvenients d'una història a salts i conceptual enfront d'una altra narrativa i memorística, comenta algunes experiències pedagògiques pròpies i acaba posant l'accent en què finalment serà la pràctica docent i la PAU els qui definiran amb nitidesa els nous temaris.

Açò és el que, en resum, podem trobar darrere de les cent pàgines que han quedat d'aquelles jornades. Fer una valoració de conjunt és impossible pel simple fet que ens trobem davant onze veus que convergeixen i divergeixen de forma asimètrica. Tanmateix, sí que es pot dir que en quasi totes es pot percebre certa precipitació. Precipitació obligada tant pel registre –cap auditori és mai tan pacient com una pàgina en blanc–, com per la necessitat de donar una ràpida resposta a una nova mostra de prepotència del MEC. Desgraciadament, la rapidesa sol comportar feblesa; la falta del temps necessari per elaborar argumentacions sòlides i contundents ha provocat que, per exemple, moltes de les crítiques que es fan al respecte del retorn de la història política i cronològica no tinguin més fonament que recórrer a tòpics de l'imaginari propi del discurs progressista. No es pot simplificar una visió historiogràfica sòlida amb la imatge de «ahora hay que aprenderse la lista de los reyes

godos». Tampoc no es poden presentar alternatives, que perfectament podrien ser reals, com un anhel utòpic que, per ser utòpic, no cal detallar i dotar de continguts. Substituïm la identitat nacional per una supranacional, bé; Europa en lloc d'Espanya; però... Europa acaba en Viena, Varsòvia, Kiev...? Una mitologia històrica en comú ens uniria, i alhora ens allunyaria d'Àfrica, Turquia... Tots aquests temes es poden plantejar, no han de quedar implícits. També s'ha parlat d'ensenyar una Història que no fos ni centralista ni unificadora; però no s'ha especificat per què aquesta ho és,¹ ni què s'hauria de fer per tal que deixàs de ser-ho. Si ens atenim estrictament al que diu el Decret, hem de dir que fins al segle XVI no es fa menció d'Espanya, sinó de la *Península Ibèrica*, o que podem trobar frases de l'estil de: «adquirir una visión de la evolución histórica de España en su conjunto y en su pluralidad», o «la posibilidad de pertenecer de manera simultánea a más de una identidad colectiva». Només els professors Manel Martí i Lola Valverde remarquen que identitats col·lectives se'n poden tenir moltes, però de nacional, sols n'hi ha una.

És clar, tampoc no s'ha d'oblidar que no ens trobem davant una monografia, i això fa que no es pugi aprofundir. Molts temes són llocs comuns per als participants i assistents a les jornades i, per tant, no s'hi entra en detalls. La tan coneguda tesi de la dèbil nacionalització espanyola és una constant, i s'hi comenten coses interessants. La preponderància d'una identitat catòlica enfront d'una cívicoespanyola, la dispersió dels temaris d'història a finals del XIX, l'excés de mites nacionals... Tot i això, no es matisa, són pinzellades ràpides que no arriben a configurar un dibuix. És evident que no és aquesta la intenció; malgrat tot, són idees tan gastades que és el matís l'únic que pot aportar-hi alguna cosa nova.

Finalment, cal dir que la presència d'historiadors no contemporanistes hauria enriquit el debat i hauria aportat una visió sobre l'ampliació del marc cronològic que no fos exclusivament negativa. També, lamentar que no s'hi hagen recollit els col·loquis posteriors a les ponències, que estigueren marcats per un intens diàleg entre professors universitaris i de secundària. □

1. Sí que ho és, i per comprovar-ho només s'ha de llegir: F. García de Cortázar (coord.): *La nación española: historia y presente*, Papeles de la Fundación, Madrid, 2001.